

İRFAN PAŞA

(1815-1888)

Osmanlı devlet adamı ve şair.

Şubat 1815'te İstanbul'da doğdu. Şıkk-ı evvel defterdarı mektupçusu Medineli Hâfız Halil Efendi'nin oğlu olup asıl adı Mehmed Hayreddin İrfan'dır. Dokuz yaşında babasını kaybetti. Üvey babası Silâhşorân-ı Hâssa'dan Ali Rifat Bey'le Manastır'a gitti. 1826'da defterdar mektupçusu odasında, daha sonra Mısır kethüdâsı Necib Efendi (Paşa) ile Edirne ve Vidin Valisi Ağa Hüseyin Paşa'nın yanında kâtiplik yaptı (1834). Darphâne defterdarı Ali Rızâ Efendi'ye mühürdar (1835), Mansûre Defterdarlığı Mektûbî Kalemi'ne memur oldu (1836).

İrfan Paşa, şıkk-ı evvel defterdarlığının maliye nezâretine çevrildiği 1 Mart 1838 tarihinden itibaren bu teşkilâtın çeşitli kademelerinde görev aldı. Bunlar arasında nezâretin mektûbî odası mümeyyizliği, serhalifeliği, mektupçuluğu, evâmir-i mâliyye müdürlüğü ve maliye hazinesi Anadolu defterdarlığı zikredilebilir. Rumeli ve Anadolu defterdarlıklarının birleştirilmesiyle teşkil edilen ilk maliye müsteşarlığını da bir süre İrfan Paşa yürütmüştür (1858). İbnülemin Mahmud Kemal'in bildirdiğine göre, kendisini himaye eden Mûsâ Saffetî Paşa'nın azledilmesi üzerine yerine geçen Mehmed Hâsib Paşa'ya karşı toksözlü davranışından dolayı emekliliğini istemek zorunda kaldı. Daha sonra yeniden memuriyete dönerek Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye (1861) ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye (1868) üyesi, vezir rütbesiyle Edirne valisi (1871), Şûrâ-yı Devlet reis vekili, Me'mûrîn Muhâkemât Dairesi reisi ve Mahkeme-i Temyiz reisi oldu. 1886 Temmuzunda emekliye ayrıldı. 24 Kasım 1888'de vefat etti ve Haydarpaşa'da Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'na defnedildi.

Genç yaşta İrfan Paşa'ya Arapça ve Farsça öğreten, muhtemelen ona şiiir zevkini aşılayan üvey ağabeyi Dâniş Bey olmuştur. Zamanının aydın çevresince bilgisi ve kültürü takdir edilen, şiiirleri sevilen, basılmamış bir divanı bulunan, ancak genç yaşta veremden ölen Dâniş Bey (ö. 1830) vefatına kadar kardeşine düzenli olarak ders vermiştir.

İrfan Paşa'nın basılmış tek eseri olan *Mecmûa-i İrfan Paşa* (İstanbul 1287), şiiir ve nesirlerden meydana gelen doksan iki sayfalık bir kitaptır. Mukaddimesinde şiiirlerinin çoğunu, münşeatinin ise az bir

kismini topladığını söylediği mecmuada bir münâcât, bir na't, dört tahmîs, bir müseddes, kırk üç gazel, iki şarkı ve bazı tarih manzumeleri yer alır. Kitabın 74-92. sayfalarında yirmi iki mektup, teşekkür, tebrik vb. yazılardan meydana gelen münşeât kısmı bulunmaktadır. İrfan Paşa'nın şiiirleri devrinde örneği çok görülen vasatın altında parçalarıdır. Gazelleri arasında bulunabilecek birkaç güzel örnekten biri "nedir bilmem" redifli olanıdır ki bu şiiirin, Abdülhak Hâmid'in "Bir Hüsnün Hüznü" şiiirine ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. "Müstakîmin yeri olsaydı eğer dünyâda / Servler böyle mekâbirde hırâm etmez idi" beyti de zamanında çok sevilmiştir. Vasfi Mahir Kocatürk, şiiirlerinde eski zevkin takdir edeceği söz oyunlarıyla birlikte düzgünlük, tabiiilik, hatta biraz da samimilik bulunduğunu söyler.

Târîh-i Atâ'nın ilk cildinin baş tarafındaki takrizler arasında kısa bir yazısı bulunan İrfan Paşa'ya edebiyat tarihlerinde yer verilmesi Nâmîk Kemal'in kendisi için yazdığı tenkit dolayısıyladır. Onun, *Mecmûa-i İrfan Paşa*'nın mukaddimesinde eskilerin yolunu beğenmeyen yeni yetişmeler (nev-resîdegân) elinde ziyan olan eserlerden bahsetmesi, Nâ-

mîk Kemal'in divan şiiiri için yaptığı tenkitlere yeni bir hedef teşkil eder. İrfan Paşa'ya hitaben kaleme aldığı (1291/1874) ve ilk defa *Mecmûa-i Ebüzzîyâ*'da neşredilen (I, nr. 7, 15 Zilhicce 1297) açık mektubunda Nâmîk Kemal edebiyatın esasının hakikate uygun olması gerektiğini, birtakım süslerin ve şiiirane hayallerin bir eseri edebî eser yapmaya yetmeyeceğini belirtir. Sanat uğruna mânânın fedâ edildiği, birbiriyle ilişkisi olmayan teşbihler ve yakışsız mübalağaların yer aldığı eski tarz içinde artık güzel eser meydana getirmeye imkân kalmadığını söyleyerek İrfan Paşa'nın beyitlerinden bu iddialarına örnekler verir. Kaya Bilgegil, Nâmîk Kemal'in tenkitlerinin bir kısmında haklı olduğunu ileri sürerken Vasfi Mahir Kocatürk, en çürük beyitlerin seçilerek muhatabın aşırı bir şekilde hırpalandığını belirtir. Aslında muhatapları pek de belli olmayan "nev-resîdegân" kelimesinin Nâmîk Kemal tarafından bu kadar şiddetli bir tepkiyle karşılanıp bütün kusurun za-yıf bir şiiir yerine divan şiiirine yükletilmesi düşündürücüdür. Nâmîk Kemal'in bu mektubunu Ebüzzîyâ Mehmed Tefvîk, *Kemal Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu Muâhezât-ı Edebiyyeyi Şâmilidir* adıyla kitap halinde basmış (İstanbul 1304) ve *Namık Kemal Makâlât-ı Sıyâsiyye ve Edebiyye* adlı kitaba da dahil etmiştir (İstanbul 1327). Mektup Kâzım Yetiş tarafından yeni harflerle de yayımlanmıştır (bk. bibl.).

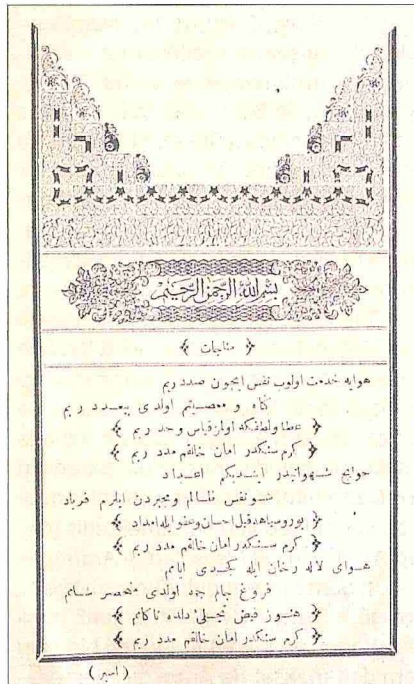
BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 705-707; Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, s. 603; Fevziye Abdullah Tansel, *Nâmîk Kemal'in Mektupları*, Ankara 1967, I, 353; Ömer Faruk Akün, *Namık Kemal'in Mektupları*, İstanbul 1972, tür.yer.; a.mlf., "Namık Kemâl", *İA*, IX, 69; M. Kaya Bilgegil, *Harabât Karşısında Namık Kemâl*, İstanbul 1972, tür.yer.; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyâtı Tarihi*, İstanbul 1979, II, 896, 909; Kâzım Yetiş, *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul 1989, s. 205-219; "İrfan Paşa", *TDEA*, IV, 404-405.

NURETTİN ALBAYRAK

Mecmûa-i İrfan Paşa'da şiiirlerin başlangıç sayfası (İstanbul 1287)

İRFÂNİYYE

(العرفانية)

Bilgi kaynağının keşif ve ilham olduğunu savunan tasavvufî ve felsefî akım.

Sözlükte "bilmek, tanımak, kavramak" anlamına gelen *irfân* kelimesinden nisbet ekiyle oluşturulan *irfânîyye*, Yunanca "bilgi" mânasındaki *gnosisten* türetilen